

Aleksandra Dołgań

ekspertka dydaktyczna

Nauczyciel obróbki mięsa – wiedza i umiejętności dydaktyczne przed rozpoczęciem praktyk zawodowych oraz po ich ukończeniu

Słowa kluczowe: wiedza i umiejętności dydaktyczne, aktywne nauczanie, nauczycielka/nauczyciel, uczestniczka/uczestnik projektu, przyrost kompetencji dydaktycznych

Przedmiot niniejszego raportu stanowią kompetencje dydaktyczne badanych nauczycielek/nauczycieli. Jest to zatem ich wiedza, umiejętności oraz postawy, jakie przejawiają względem wykonywanego przez siebie zawodu, swoich uczniów a także własnego doskonalenia zawodowego. Końcowym, choć bardzo odległym w czasie celem projektu jest wykształcenie odpowiednich pracowników branży mięsnej, gastronomicznej, którzy nie zostaną zepchnięci na margines życia społecznego a zdobyte przez nich umiejętności i wiedza stanowiąc będą cenny potencjał na rynku pracy. Jak zatem powinna wyglądać edukacja zawodowa dziś aby przynieść odpowiednie korzyści w przyszłości? Jaki powinien być nauczyciel, który „stworzy” odpowiedniego absolwenta? Punktem wyjścia dla tak sformułowanych celów badawczych stała się uchwalona przez Radę i Parlament Europejski koncepcja kompetencji kluczowych. Zakłada ona, iż w intensywnie zmieniającym się świecie bardzo trudno jednoznacznie sprecyzować katalog uniwersalnych zawodów, można natomiast wyłonić katalog umiejętności, cech oraz wiedzy, które są ponadczasowe i powinny stanowić podstawę wykształcenia każdego obywatela. Na podstawie tak skonstruowanego katalogu, wśród kategorii umiejętności obserwowanych podczas analizy nagranych lekcji i prezentacji, szczególną uwagę zwrócono na skuteczne komunikowanie się,

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

uczenie samodzielnego myślenia i działania, zachęcania do samodzielnego zdobywania wiedzy i korzystania z różnych źródeł wiedzy, organizowanie pracy w grupach, wykorzystywanie aktywnych metod nauczania.

Badanie postaw to specyficzny rodzaj badań naukowych, leżących bardziej w obszarze zainteresowań psychologów aniżeli pedagogów. Raport zawiera jedynie podsumowanie wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami opiekunów praktyk – osobami które poprzez ciągłą obserwację nauczycielek/nauczycieli w nowym dla nich środowisku, miały okazję dokładnie przyjrzeć się cechom, podejściu, postawom uczestniczek/uczestników projektu wobec praktyk zawodowych, wobec współpracowników oraz wobec doskonalenia swoich kompetencji.

Głównym celem przeprowadzonych badań było określenie poziomu wiedzy oraz umiejętności dydaktycznych badanych nauczycielek/nauczycieli przed rozpoczęciem 2-tygodniowych praktyk oraz po ich zakończeniu. Zgromadzone dane zostały pozyskane dzięki wykorzystaniu testu wiedzy z zakresu dydaktyki, ankiety dydaktycznej, formularza oceny dydaktycznej lekcji oraz formularza oceny indywidualnej prezentacji dydaktycznej.

Test wiedzy z zakresu dydaktyki był w zdecydowanej większości testem wielokrotnego wyboru, składającym się z 45 pytań zamkniętych i 5 pytań otwartych. Zakres merytoryczny przeprowadzonego podczas 8 spotkań diagnozujących testu pogrupowano w 5 następujących kategorii: podstawy dydaktyki, aktywne nauczanie i uczenie się, motywacja do nauki, proces oceniania uczniów, ewaluacja i autoewaluacja nauczycielek/nauczycieli.

Ankieta dydaktyczna miała charakter informacyjny i służyła zebraniu opinii uczestniczek/uczestników projektu na temat ich własnych kompetencji dydaktycznych. Pytania w niej zawarte dotyczyły autoewaluacji wiedzy i umiejętności z zakresu oceniania, aktywnych metod nauczania, budowania atmosfery na zajęciach, komunikowania się z uczniami, motywacji, utrzymywania czujności uczniów na lekcjach. Nauczycielki/Nauczyciele oceniali swoje kompetencje w czterostopniowej skali, w której 1 – oznaczało ocenę najwyższą a 4 – ocenę najniższą.

Nagrania lekcji prowadzonych przez uczestniczki/uczestników projektu oceniono w 18 kategoriach, w czterostopniowej skali (brak, dostatecznie, dobrze, bardzo dobrze). Ewaluację i analizę przeprowadzono według następujących kategorii: przedstawia cel i

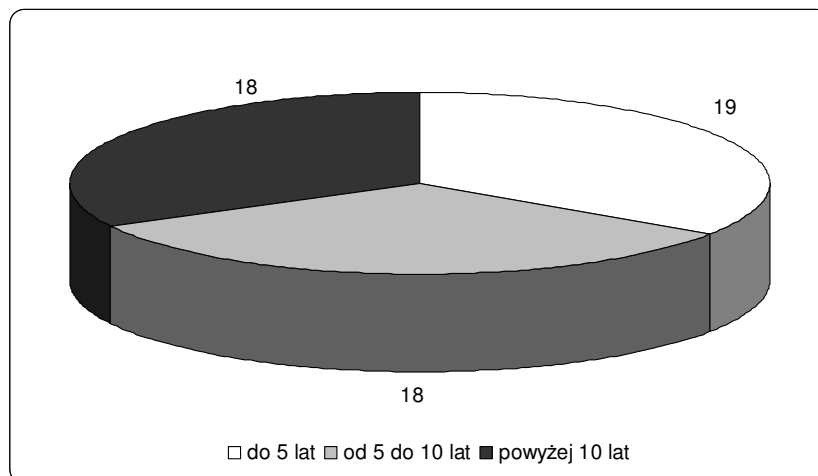
wartość lekcji; buduje strukturę zajęć; ukierunkowuje uczniów na nowy materiał; odwołuje się do wiedzy potocznej uczniów, emocji, uczuć, doświadczeń i zainteresowań; wywołuje motywację do nauki, mobilizuje do wysiłku, stosuje nagrody, pochwały; korzysta z różnych pomocy dydaktycznych; skutecznie się komunikuje; prezentuje pozytywną mowę ciała; podaje przykłady; zadaje pytania, naprowadza; pyta o zrozumienie, wątpliwości, zachęca do zadawania pytań; nawiązuje do opanowanego materiału; przestrzega struktury zajęć, systematyzuje, uogólnia, podsumowuje; utrzymuje czujność uczniów; uczy samodzielnego działania, myślenia, rozwiązywania problemów; zachęca do samodzielnego zdobywania wiedzy; wykorzystuje aktywne metody nauczania; konsekwentnie organizuje pracę w grupach; tworzy dobrą atmosferę na lekcji.

Podczas spotkań diagnozujących, jednym z zadań postawionych przed uczestniczkami/uczestnikami projektu było przedstawienie ośmiominutowej prezentacji dydaktycznej, podczas której ocenie dydaktycznej podlegało: przedstawienie celu i wartości prezentowanych treści; ukierunkowanie na nowy materiał; odwołanie się do doświadczeń, uczuć, emocji; język werbalny; mowa ciała; zachęta do zadawania pytań; nawiązanie do posiadanej wiedzy; organizacja prezentacji; zbudowanie sytuacji problemowej; zachęta do zdobywania wiedzy; komentarz bieżących czynności. Zgromadzeniu prezentowanych wyników posłużyła także obserwacja jawna, uczestnicząca, nauczycielek/nauczycieli podczas dwudniowych spotkań diagnozujących.

Wszystkie spośród opisanych narzędzi zostały wykorzystane dwukrotnie – przed rozpoczęciem 2-tygodniowych praktyk zawodowych oraz po ich zakończeniu a wyniki, które zostały zgromadzone posłużyły do określenia poziomu przyrostu kompetencji dydaktycznych badanych.

Wykres 1. Staż pracy nauczycielek/nauczycieli

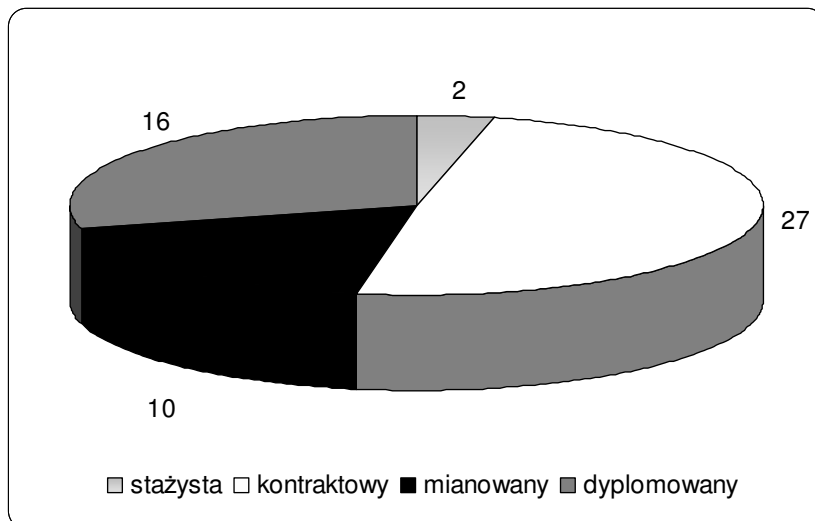
Źródło: Dane biura projektu

Projekt „Nauczyciel obróbki mięsa w szkole XXI wieku” ukończyło 56 osób. Analizie poddano wyniki 55 osób, które uczestniczyły w diagnozie początkowej i końcowej. Zdecydowaną większość stanowiły kobiety (43 osoby). Nauczycielki/nauczyciele biorący udział w projekcie to w większości osoby pracujące w szkole nie dłużej niż 10 lat (37 osób), z czego 19 osób legitymuje się stażem pracy krótszym niż 5 lat.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 2. Stopień zawodowy uczestniczek/uczestników projektu

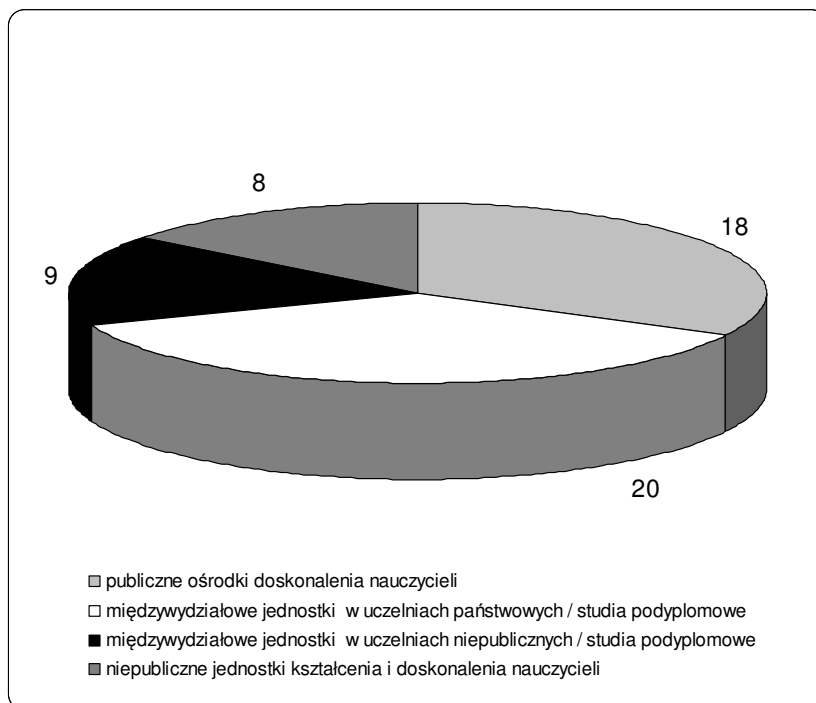

Źródło: Dane biura projektu

Najliczniejszą grupę (27 osób), pod względem stopnia zawodowego, stanowiły nauczycielki/nauczyciele ze stopniem nauczyciela kontraktowego. Tylko 2 osoby to nauczycielki/nauczyciele stawiający pierwsze kroki w zawodzie nauczyciela obróbki mięsa, zatrudnione na stanowisku stażysty.

Wykres 3. Rodzaj placówki nadającej uprawnienia pedagogiczne

Źródło: Dane biura projektu

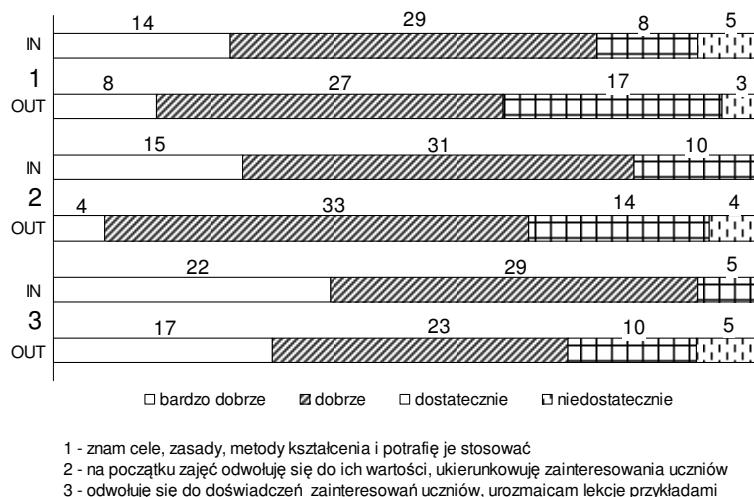
Zdecydowana większość badanych (38 osób) uzyskała uprawnienia pedagogiczne, podczas realizacji studiów, w międzywydziałowych jednostkach uczelni państwowych i niepublicznych. Pozostałe osoby to absolwenci publicznych ośrodków doskonalenia nauczycieli (Ośrodki Metodyczne, Centra Kształcenia Nauczycieli) oraz niepublicznych jednostek kształcenia i doskonalenia zawodowego (ZDZ, Niepubliczne Centra Kształcenia, Niepubliczne Ośrodki Kształcenia).

Jak nauczycielki/nauczyciele ocenili swoje kompetencje podczas diagnozy początkowej i diagnozy końcowej? Jak różniła się wiedza i umiejętności dydaktyczne nauczycielek/nauczycieli przed rozpoczęciem praktyk zawodowych i po ich zakończeniu.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 4. Samoocena nauczycielek/nauczycieli – porównanie diagnozy „in” i diagnozy „out”

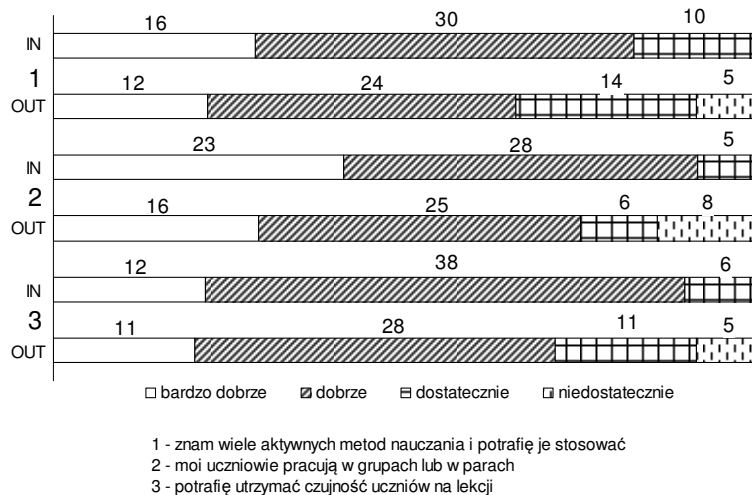
Źródło: badania własne

Liczba osób przekonanych o bardzo wysokim i wysokim poziomie wiedzy z zakresu podstaw dydaktyki zmniejszyła się z 43 do 35 badanych. Uczestniczki/Uczestnicy projektu, częściej niż przed praktykami oceniają swoją wiedzę dotyczącą celów, zasad, metod kształcenia a także umiejętności ich zastosowania w szkole za nie wystarczającą – 20 osób. Jeszcze większe różnice w samoocenie nauczycielek/nauczycieli pomiędzy diagnozą początkową a diagnozą końcową wykazano w kategorii uświadamiania uczniom celów i zadań kształcenia. Tylko 4 osoby oceniają, iż zawsze odwołują się do wartości prezentowanego materiału i ukierunkowują zainteresowania uczniów – podczas diagnozy początkowej umiejętność tę deklarowało 15 nauczycielek/nauczycieli. Cztery badane osoby stwierdziły, że nie przedstawiają wartości prowadzonych lekcji, podczas gdy diagnoza początkowa nie ujawniła takich danych. Bardzo dużą rozbieżność w opiniach badanych zaobserwowano w zakresie dotycząca wiązania teorii z praktyką oraz przystępnością przekazywanej wiedzy, gdyż liczba osób deklarujących dostateczny i niedostateczny poziom odwoływania się do doświadczeń, zainteresowań uczniów i urozmaicania lekcji przykładami wzrosła trzykrotnie z 5 do 15 badanych.

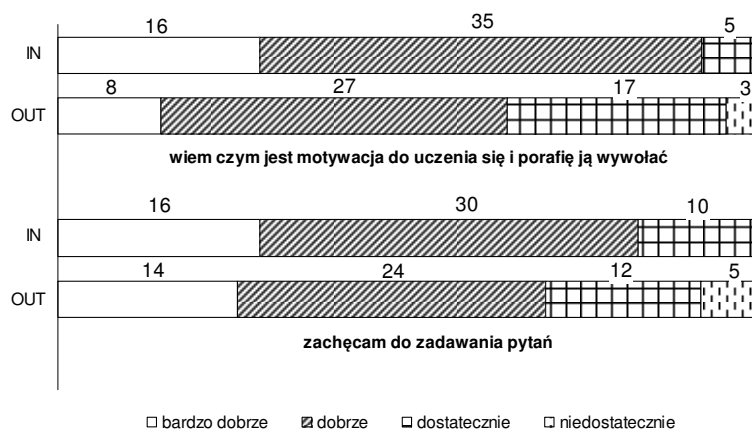
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 5. Samoocena nauczycielek/nauczycieli – porównanie diagnozy „in” i diagnozy „out”

Źródło: badania własne

Wykres 6. Samoocena nauczycielek/nauczycieli – porównanie diagnozy „in” i diagnozy „out”

Źródło: badania własne

Podczas diagnozy wstępnej, nauczycielki/nauczyciele w zdecydowanej większości deklarowali znajomość oraz wykorzystanie w codziennej pracy aktywnych metod nauczania

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

(46 osób). Podczas diagnozy końcowej liczba ta zmalała do 36 badanych, a 5 osób zadeklarowało brak wiedzy i umiejętności w zakresie aktywnych metod nauczania.

Zmniejszyła się również liczba badanych, którzy deklarują, iż często ich uczniowie pracują w grupach lub w parach (z 51 do 41) oraz potrafią utrzymać czujność uczniów na lekcji (z 50 do 39). Dopiero w drugiej diagnozie ujawniły się osoby deklarujące brak umiejętności organizowania pracy w grupach (8 osób) i utrzymywania czujności uczniów (5 osób).

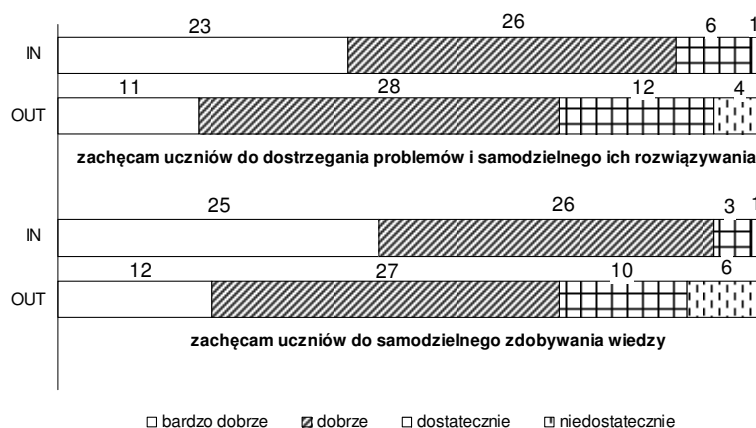
Odejście od „tradycyjnej dydaktyki” i formalnego stylu nauczania zakłada dialog między nauczycielem a uczniem, aktywność również po stronie tego drugiego, swobodne wyrażanie swoich opinii, emocji uczuć. Zachęcanie do zadawania pytań na lekcjach, na poziomie bardzo dobrym i dobrym, podczas diagnozy początkowej deklarowało 46 nauczycielek/nauczycieli, podczas gdy diagnoza końcowa ujawniła 38 uczestniczek/uczestników projektu korzystających z tej formy aktywizowania uczniów oraz 5 osób, które nie zachęcają do zadawania pytań podczas swoich zajęć.

Większy poziom zmian stwierdzono w zakresie znajomości teorii motywacyjnych oraz umiejętności zastosowania ich w praktyce. Liczba osób przekonanych o swej wiedzy i umiejętnościach do motywowania uczniów zmalała z 52 do 35. Jedynie podczas diagnozy końcowej 3 osoby przyznały, iż nie wiedzą czym jest motywacja do uczenia się a tym samym nie potrafią zastosować jej w codziennej praktyce szkolnej.

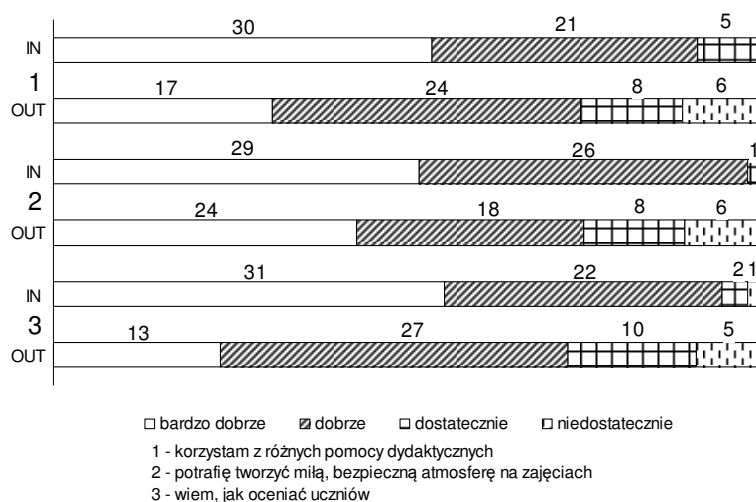
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 7. Samoocena nauczycielek/nauczycieli - porównanie diagnozy „in” i diagnozy „out”

Źródło: badania własne

Wykres 8. Samoocena nauczycielek/nauczycieli - porównanie diagnozy „in” i diagnozy „out”

Źródło: badania własne

Współczesna dydaktyka odchodzi od modelu nauczyciela jako „pasa transmisyjnego” posiadającego monopol na wiedzę, w stronę konstruowania wiedzy na lekcjach, wspólnie z

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

uczniami, potrafiącymi sprawnie korzystać i krytycznie oceniać dostępne źródła informacji. Tę wysoko ocenianą umiejętność deklarowało początkowo aż 23 nauczycielek/nauczycieli. Podczas diagnozy końcowej liczba badanych deklarujących umiejętność pracy metodami problemowymi zmalała dwukrotnie (11 osób).

Bardzo zbliżony poziom zmian zaobserwowano w zakresie zachęcania uczniów do samodzielnego zdobywania wiedzy – spadek z 25 do 12 uczestniczek/uczestników projektu.

Najwyższy poziom samooceny nauczycielek/nauczycieli podczas diagnozy początkowej zaobserwowano w 3 kategoriach umiejętności dydaktycznych: korzystanie z pomocy dydaktycznych, tworzenie bezpiecznej atmosfery na zajęciach oraz proces oceniania szkolnego. Diagnoza końcowa wykazała bardzo duże obniżenie samooceny uczestniczek/uczestników we wszystkich tych obszarach, ze szczególnym wskazaniem na umiejętność oceniania uczniów (spadek z 31 do 13 osób na najwyższym poziomie samooceny).

Samoocena kompetencji dydaktycznych uczestniczek/uczestników projektu, przeprowadzona podczas diagnozy wstępnej była wysoka. Zgodnie z własnymi deklaracjami nauczycielki/nauczyciele posiadali zarówno wiedzę jak i umiejętności z zakresu podstaw dydaktyki, aktywnych metod nauczania, budowania bezpiecznej atmosfery na zajęciach, oceniania uczniów, motywowania ich do nauki a także problemowego podejścia do nauczania. Analiza kolejnych danych, uzyskanych z testu wiedzy, oceny prezentacji oraz lekcji, wskazała na dużą rozbieżność pomiędzy samooceną nauczycielek/nauczycieli a faktycznym poziomem ich kompetencji dydaktycznych.

Diagnoza końcowa, przeprowadzona po zakończeniu praktyk zawodowych, wykazała ogólny, duży spadek poziomu samooceny uczestniczek/uczestników projektu. Czy jest on skutkiem obniżenia poziomu wiedzy i umiejętności badanych? Czy może wynikiem głębszej refleksji nad własnym warsztatem pracy?

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

W kolejnej części artykułu przedstawiono analizę poziomu wiedzy i umiejętności dydaktycznych uczestniczek/uczestników projektu na podstawie średnich wartości procentowych a także w poszczególnych kategoriach kompetencji.

**NAUCZYCIEL
OBROBKI MIĘSA
W SZKOLE XXI WIEKU**

Biuro Projektu:
ul. Niepodległości 53/55 lok. 100, 10-044 Olsztyn
tel. 0 503 781 579, nom21wieku@wp.pl
www.irafood.eu

Projekt realizowany jest
w ramach umowy
podpisanej z Ministerstwem
Edukacji Narodowej

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 1. Zestawienie średnich wyników uzyskanych w teście wiedzy, prezentacji dydaktycznej i lekcji, podczas diagnozy początkowej i diagnozy końcowej

	WARTOŚĆ	WYNIKI (%)					
		DIAGNOZA „IN”			DIAGNOZA „OUT”		
		K	M	ogółem	K	M	ogółem
Test wiedzy	minimum	12	12	12	34	32	32
	maksimum	50	40	50	88	82	88
	średnia	30	28	30	62,84	61,5	63
	mediana	29	28	28	62	61,5	62
	średni przyrost						33
Lekcja	minimum	12,96	11,11	11,11	24,07	25,93	24,07
	maksimum	64,81	42,59	64,81	85,19	66,67	85,19
	średnia	35,81	29,01	34,36	57,19	50,00	55,62
	mediana	35,18	31,48	35,18	59,26	50,93	55,56
	średni przyrost						21,26
Prezentacja	minimum	12,5	0	0	37,5	29,17	29,17
	maksimum	66,67	62,5	66,67	91,67	83,33	91,67
	średnia	39,07	38,64	38,99	65,31	57,64	63,64
	mediana	37,5	45,83	41,67	66,67	58,33	62,50
	średni przyrost						24,65
Kompetencje	minimum	19,53	19,53	19,53	35,16	41,41	35,16
	maksimum	51,56	42,19	51,56	79,69	70,31	79,69
	średnia	34,09	30,08	33,22	60,64	56,61	59,83
	mediana	33,59	31,25	32,81	61,72	60,16	60,94
	średni przyrost						26,61

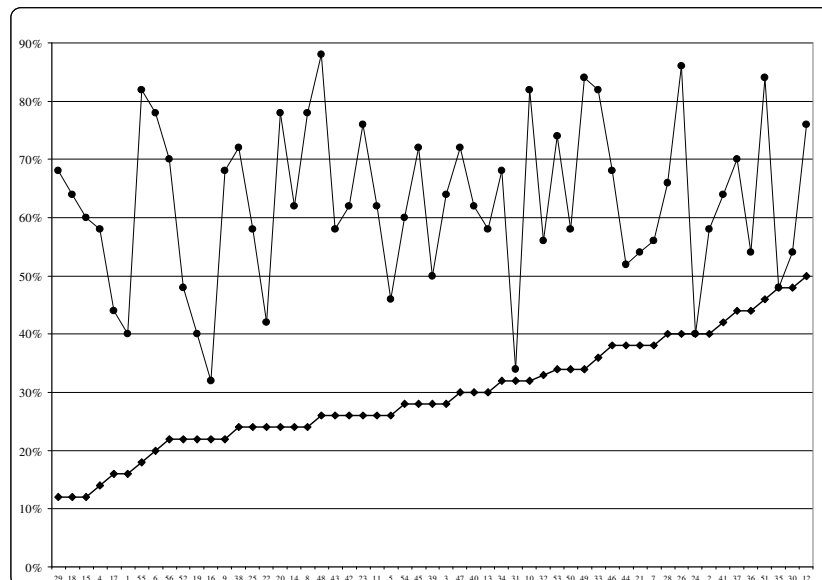
Źródło: badania własne

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Średni wynik uzyskany w początkowym teście dydaktycznym wyniósł 30 %, natomiast średni wynik uzyskany w teście końcowym osiągnął wartość 63 %. Różnica pomiędzy wynikami testów rozwiązywanych przez kobiety, a wynikami osiągniętymi przez mężczyzn, zarówno podczas pierwszej jak i drugiej diagnozy była niewielka – nie przekroczyła 2 punktów procentowych.

Wykres 9. Przyrost wiedzy z zakresu dydaktyki poszczególnych nauczycielek/nauczycieli
(%, -◆- diagnoza in; -●- diagnoza out)

Źródło: badania własne

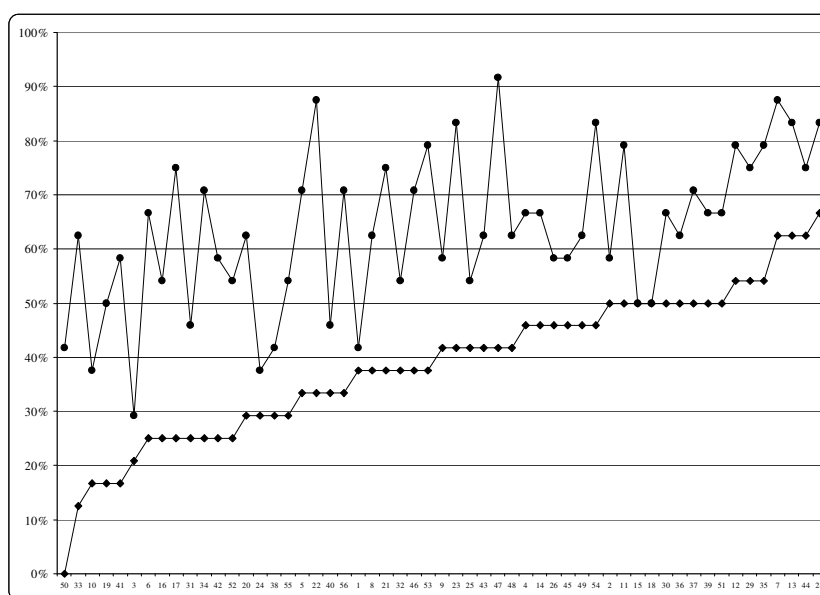
Najniższy wynik testu wiedzy, osiągnięty przez troje nauczycielek/nauczycieli podczas diagnozy początkowej to 12 %, wynik najwyższy uzyskała 1 osoba, odpowiadając poprawnie na połowę pytań testowych. Poprawnie na co trzecie pytanie odpowiadały osoby, które uzyskały najniższy wynik podczas testu końcowego, natomiast osoba posiadająca najwyższą wiedzę z zakresu dydaktyki osiągnęła wynik na poziomie 88 %. Siedmioro nauczycielek/nauczycieli uzyskało wyniki powyżej 80 %. Dwie osoby nie osiągnęły przyrostu

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

wiedzy dydaktycznej pozostając na tym samym poziomie prawidłowych odpowiedzi.

Wykres 10. Przyrost umiejętności, dotyczących prezentacji dydaktycznej
nauczycielek/nauczycieli
(%, -◆- diagnoza in; -●- diagnoza out)

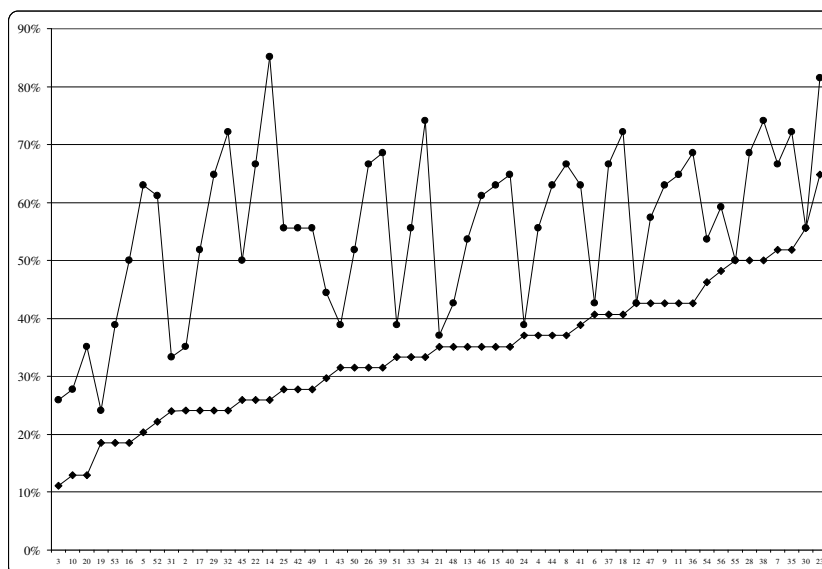
Źródło: badania własne

Średni przyrost umiejętności dydaktycznych, obserwowanych podczas krótkiej prezentacji dydaktycznej wyniósł 24,65 %, z różnicą między kobietami a mężczyznami w granicach 7 punktów procentowych podczas diagnozy końcowej. Różnica pomiędzy najniższymi wynikami uzyskanymi podczas prezentacji końcowej i początkowej wyniosła prawie 30%, podobnie jak w przypadku wyników najwyższych. Siedem osób zdobyło więcej niż 80 %, natomiast 2 uczestniczki/uczestników projektu osiągnęło ten sam poziom umiejętności dydaktycznych podczas pierwszej jak i drugiej prezentacji.

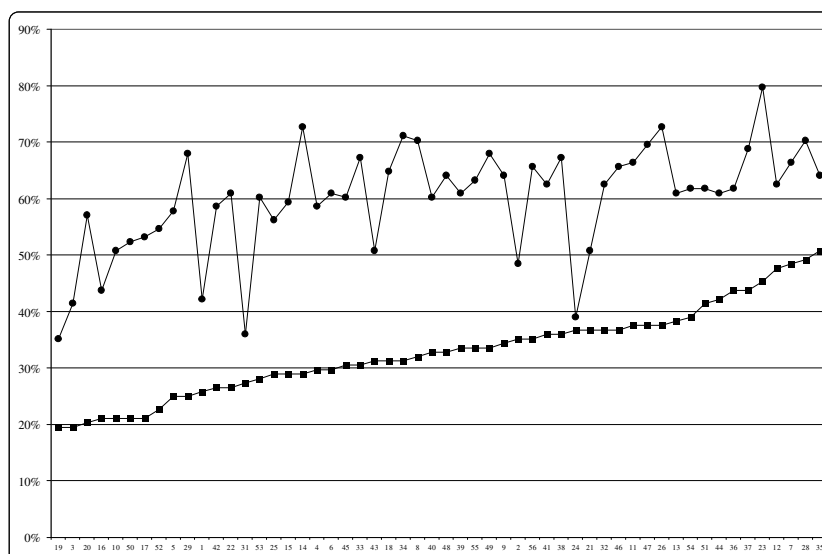
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 11. Przyrost umiejętności dydaktycznych, dotyczących lekcji poszczególnych nauczycielek/nauczycieli (% , -◆- diagnoza in; -●- diagnoza out)

Źródło: badania własne

Wykres 12. Przyrost kompetencji dydaktycznych poszczególnych nauczycielek/nauczycieli (% , -◆- diagnoza in; -●- diagnoza out)

Źródło: badania własne

Średnia ocena lekcji przed rozpoczęciem praktyk zawodowych wynosiła 34,36% z prawie 7 punktową przewagą kobiet nad mężczyznami. Analiza zapisów DVD lekcji wykazała wyższy poziom umiejętności dydaktycznych kobiet. Średnia ocena wszystkich lekcji nagranych po zakończeniu praktyk wyniosła 55,62 %, zwiększając poziom umiejętności dydaktycznych o 21,26 punktów procentowych. Trzy spośród 55 beneficjentek/beneficjentów zaprezentowało podczas lekcji ten sam poziom umiejętności dydaktycznych.

Kompetencje dydaktyczne to wiedza i umiejętności z zakresu dydaktyki, dlatego dopiero łączna liczba punktów zgromadzona przez nauczycielki/nauczycieli w teście wiedzy, prezentacji dydaktycznej oraz lekcji stanowić może całościowy obraz ich sprawności w posługiwaniu się wiedzą z zakresu nauczania i uczenia się.

Podsumowanie wyników testu wiedzy, prezentacji dydaktycznej oraz lekcji zgromadzonych przed rozpoczęciem praktyk zawodowych i po ich zakończeniu pozwoliło na stwierdzenie ogólnego poziomu przyrostu kompetencji dydaktycznych na poziomie 26,61 %, z utrzymującą się 4-punktową przewagą kobiet nad mężczyznami. Wynik ten obrazuje znaczny wzrost wiedzy i umiejętności z zakresu procesu kształcenia. Ogólny poziom kompetencji dydaktycznych końcowych, prezentowanych przez uczestniczki/uczestników projektu jest bardzo zróżnicowany, oscyluje pomiędzy 35,16 % a 79,69 %. Kompetencje końcowe z zakresu dydaktyki trzech spośród 55 nauczycielek/nauczycieli kończących udział w projekcie, osiągnęły poziom nie przekraczający 40 %, więcej niż 70 % osiągnęło 6 badanych.

Tabela 2. Ocena poziomu wiedzy wg wyłonionych zakresów przed rozpoczęciem praktyk zawodowych i po ich zakończeniu

ZAKRES	POZIOM WIEDZY							
	DIAGNOZA „IN”				DIAGNOZA „OUT”			
	ndst	dst	db	bdb	ndst	dst	db	bdb
Podstawy dydaktyki	27	26	2	-	-	8	28	19
Aktywne nauczanie i	13	38	4	-	-	6	29	20
Motywacja do nauki	22	25	8	-	9	27	14	5
Ocenianie uczniów	27	14	14	-	6	9	28	12
Ewaluacja, autoewaluacja	12	24	19	-	1	9	43	2

Źródło: badania własne

Głębsza analiza stanu kompetencji nauczycielek/nauczycieli, w poszczególnych kategoriach pozwoliła uzyskać bardziej szczegółowe dane. Największy przyrost wiedzy teoretycznej odnotowano w kategorii „podstawy dydaktyki” – aż 47 badanych uzyskało wynik dobry i bardzo dobry w tym obszarze, podczas gdy wiedzę na tym poziomie podczas testu początkowego posiadało zaledwie dwoje nauczycielek/nauczycieli. Nieco niższy wzrost wiedzy nastąpił w obszarze „aktywne nauczanie i uczenie się”. Test początkowy na poziomie dobrym i bardzo dobrym napisały jedynie 4 osoby, test końcowy 49 osób. Kategoria, w której odnotowano najniższy wzrost wiedzy to „motywacja do nauki”. 46 Nauczycielek/nauczycieli uzyskało ocenę na poziomie minimum dostatecznym, u 9 osób wykazano brak znajomości podstawowych założeń teorii motywacji w szkole.

Jak wskazują prezentowane dane uczestniczki/uczestnicy projektu najskuteczniej uzupełnili wiedzę dotyczącą podstaw dydaktyki – treści elementarnych, które były zapewne przedmiotem ich edukacji podczas przygotowania pedagogicznego. Przypomnienie definicji nauczania-uczenia się, poszczególnych zasad kształcenia czy też ogniw procesu nauczania-uczenia nie stanowiło większej trudności w przeciwieństwie do uzyskania wiedzy z zakresu

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

procesu motywacji. Zagadnienie motywacji do uczenia się nie należy do głównego nurtu teorii dydaktyki i jest pojęciem względnie nowym, dlatego też uzupełnienie wiedzy w tym obszarze okazało się najtrudniejsze.

Tabela 3. Ocena prezentacji wg wyłonionych obszarów przed rozpoczęciem praktyk zawodowych i po ich zakończeniu

OBSZAR	WYSTĘPOWANIE					
	DIAGNOZA „IN”			DIAGNOZA „OUT”		
	nie	średni o	tak	nie	średni o	tak
Cel i wartość	2	48	5	-	44	11
Ukierunkowanie na nowy	16	15	22	4	13	28
Odwołanie się do	35	13	7	19	12	24
Język werbalny	3	32	20	-	17	38
Mowa ciała	2	32	21	-	3	52
Zachęta do zadawania pytań	54	1	1	49	1	5
Nawiązanie do posiadanej	28	13	14	12	5	38
Organizacja	40	11	4	11	29	15
Zadawanie pytań	22	7	26	1	9	45
Budowanie sytuacji	46	5	4	26	17	12
Zachęta do zdobywania	50	4	1	40	3	12
Komentarz bieżących	4	21	30	-	6	49

Źródło: badania własne

Największy przyrost umiejętności, zaobserwowany podczas krótkich prezentacji dydaktycznych przeprowadzonych podczas diagnozy wstępnej i podczas diagnozy końcowej nastąpił w trzech obszarach: nawiązanie do posiadanej wiedzy słuchaczy, organizacja prezentacji, zadawanie pytań. Podczas prezentacji wstępnej aż 28 osób nie nawiązało do

wiedzy swoich słuchaczy, 40 nauczycielek/nauczycieli nie poinformowało o tym co, w jaki sposób, jaką metodą i z czego wykona zaplanowaną potrawę, a 22 uczestniczki/uczestników nie zadawało podczas prezentacji pytań, nie nawiązując tym samym relacji ze słuchaczami, prowadząc monolog lub w ciszy wykonując zaplanowane danie. Prezentacje końcowe w dużej mierze różniły się od poprzednich, przede wszystkim liczbą zadawanych pytań oraz nawiązań do wiedzy u/u projektu a także rzeczowym komunikowaniem przebiegu wystąpienia. Obszary, w których zaobserwowane zmiany były najmniejsze to: zachęta do zadawania pytań, przedstawienie celu i wartości prezentowanego zagadnienia a także ukierunkowanie słuchaczy na omówiony temat. Nauczycielki/nauczyciele zarówno podczas diagnozy początkowej jak i końcowej przedstawili temat prezentacji, nie prezentując wartości jaka z niego płynie, nie odpowiadając tym samym na pytania „Dlaczego, po co warto się tego uczyć, dowiedzieć?”. Uczestniczki/Uczestnicy projektu rzadko ukierunkowywali na nowe zagadnienie, zaczynając od tego co już znane w kierunku nieznanego, trudniejszego, a także niezmiernie rzadko (tylko 6 osób) upewniali się czy to co mówią jest dla słuchaczy zrozumiałe. Umiejętności, które w sposób szczególny należy nadal doskonalić to zachęta do zadawania pytań, zachęta do zdobywania wiedzy i korzystania z różnych jej źródeł oraz budowanie sytuacji problemowej, prowokującej słuchaczy do myślenia.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 4. Ocena lekcji wg wyłonionych obszarów przed rozpoczęciem praktyk zawodowych i po ich zakończeniu

OBSZAR	POZIOM UMIEJĘTNOŚCI							
	DIAGNOZA „IN”				DIAGNOZA „OUT”			
	nigdy (brak)	rzadko (dst)	często (db)	zawsze (bdb)	nigdy (brak)	rzadko (dst)	często (db)	zawsze (bdb)
przedstawia cel i wartość lekcji, buduje strukturę	-	20	33	2	-	6	30	19
ukierunkowuje uczniów na nowy materiał	9	19	219	8	2	11	20	22
odwołuje się do wiedzy potocznej uczniów, emocji, uczuć, doświadczeń i zainteresowań	45	8	1	1	20	16	14	5
wywołuje motywację do nauki, mobilizuje do wysiłku, stosuje nagrody, pochwały	23	20	2	-	12	28	12	3
korzysta z pomocy dydaktycznych	23	21	7	4	14	15	14	12
skutecznie się komunikuje	-	2	23	30	-	-	12	43
prezentuje pozytywną mowę ciała	-	14	23	18	-	-	8	47
podaje przykłady	28	18	9	-	11	15	13	16
zadaje pytania, naprowadza	7	14	10	24	3	6	15	31
pyta o zrozumienie, wątpliwości, zachęca do zadawania pytań	40	10	4	1	28	7	13	7
nawiązuje do opanowanego materiału, np. z poprzednich zajęć	22	17	9	7	4	14	17	20
przestrzega struktury zajęć, systematyzuje, uogólnia, podsumowuje	18	14	19	4	4	10	14	27
utrzymuje czujność uczniów np. weryfikując zasady, prawa, stosując „przynęty”	21	22	11	1	6	20	15	14
uczy samodzielnego działania, myślenia, rozwiązywania problemów	43	10	2	-	15	26	13	1
zachęca do samodzielnego zdobywania wiedzy	53	2	-	-	47	4	1	3
wykorzystuje aktywne metody nauczania	54	1	-	-	41	7	5	2
konsekwentnie organizuje pracę w grupach, w parach	15	22	18	-	12	11	12	20
tworzy dobrą atmosferę	-	19	33	3	-	5	33	17

Źródło: badania własne

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Analiza porównawcza zapisów DVD 55 lekcji prowadzonych przez uczestniczki/uczestników projektu wskazała na ogólny wzrost umiejętności we wszystkich ocenianych kategoriach.

Nauczycielki/Nauczyciele częściej przedstawiali cele lekcji, nadając jej wartość oraz budując tym samym strukturę zajęć. Z 27 do 42 wzrosła liczba badanych, którzy dobrze i bardzo dobrze ukierunkowywali uczniów na nowy materiał, tworząc fabułę lekcji dotyczącą np.: pochodzenia nazwy potrawy, kraju z którego pochodzi itp. Uczestniczki/Uczestnicy projektu starali się również odwoływać do wiedzy potocznej uczniów, do ich doświadczeń, zainteresowań, emocji oraz uczuć realizując zasadę przystępności wiedzy. Częściej również niż podczas lekcji początkowych wzmocniali dobre zachowania chwaląc oraz wywołując motywację do nauki. 23 nauczycielki/nauczycieli podczas lekcji początkowej nie zastosowało żadnej pomocy dydaktycznej – podczas lekcji końcowej liczba ta zmniejszyła się do 14. Najczęściej wykorzystywanymi pomocami dydaktycznymi były przepisy kulinarne wraz z instrukcją ich wykonania (16), tablica lub flipchart (16), książka (11), prezentacja multimedialna (8) a także karty pracy za szczegółową instrukcją oraz kategoriami oceny potrawy (5).

Nauczycielki/Nauczyciele starali się unikać błędów językowych, manier i zdrobnień, prezentując bardziej niż podczas lekcji początkowych, pozytywną mowę ciała, unikając złożonych z przodu rąk czy siedzenia za biurkiem podczas pracy uczniów. Badani zdecydowanie częściej podawali przykłady dotyczące asortymentu potraw, dodatków, sposobów obróbki, zastosowania, często powołując się na własne doświadczenia np. pochodzące z praktyk zawodowych. Nauczyciele starali się również częściej zadawać pytania, nawiązując głównie do posiadanej przez uczniów wiedzy, czasem do ich uczuć czy emocji. Z 12 do 29 wzrosła liczba uczestniczek/uczestników, którzy dobrze i bardzo dobrze utrzymywali czujność swych słuchaczy, weryfikując podstawowe zasady, prawa, procesy. Pytania formułowane przez nauczycielki/nauczycieli zdecydowanie częściej były pytaniami problemowymi, zachęcającymi do myślenia i samodzielnego działania. Czternastu badanych podczas lekcji końcowej zastosowało aktywną metodę (black box) lub technikę nauczania („rybi szkielet”) lub oceniania (prezentacja, wywiad telewizyjny, ocena koleżeńska). Z 18 do 32 zwiększyła

się liczba nauczycielek/nauczycieli konsekwentnie organizujących pracę w grupach na poziomie dobrym i bardzo dobrym, delegując realną władzę członkom zespołu, którzy sami mogli decydować kto, co i jak wykona podczas lekcji. Wzrosła również liczba uczestniczek/uczestników projektu tworzących dobrą atmosferę na zajęciach – atmosferę pozwalającą na swobodną wymianę opinii, emocji a jednocześnie skupioną na uczeniu się, wykonywaniu zaplanowanych czynności.

Największy przyrost umiejętności dydaktycznych, zaobserwowany podczas analizy zapisów DVD lekcji, nastąpił w kategoriach: podawanie przykładów, budowanie oraz przestrzeganie struktury zajęć i ich podsumowanie. Obszary, w których nastąpił najmniejszy wzrost kompetencji to: skuteczne komunikowanie się, zachęta do samodzielnego zdobywania wiedzy, zadawanie pytań i naprowadzanie oraz wykorzystywanie aktywnych metod nauczania.

Przyrost umiejętności dydaktycznych nauczycielek/nauczycieli nie zniwelował braków jakie wystąpiły podczas analizy lekcji początkowych. Nadal najslabiej realizowane były podczas zajęć takie elementy umiejętności dydaktycznych jak: zachęta do samodzielnego zdobywania wiedzy, wykorzystanie aktywnych metod nauczania, pytanie o zrozumienie wątpliwości, zachęta do zadawania pytań a także odwoływanie się do wiedzy potocznej, uczniów, ich emocji, uczuć, doświadczeń i zainteresowań. Odnosząc powyższe kategorie do kluczowych kompetencji, które posiadać powinni współcześni absolwenci (sprawne komunikowanie się, umiejętność rozwiązywania problemów, korzystanie z różnych źródeł wiedzy oraz współpracy), stwierdzić należy konieczność dalszego doskonalenia kompetencji w wyżej wymienionych obszarach.

Podsumowując analizę różnic pomiędzy kompetencjami dydaktycznymi nauczycielek/nauczycieli przez rozpoczęciem praktyk zawodowych i po ich zakończeniu, stwierdzić należy ogólny przyrost wiedzy i umiejętności dydaktycznych o 26,61%. Najbardziej zauważalny wzrost poziomu wiedzy nastąpił w zakresie wymagającym jedynie przypomnienia, odświeżenia poznanych niegdyś wiadomości. Trudniej samodzielnie nabyć wiedzę względnie nową np. dotyczącą motywacji do uczenia się.

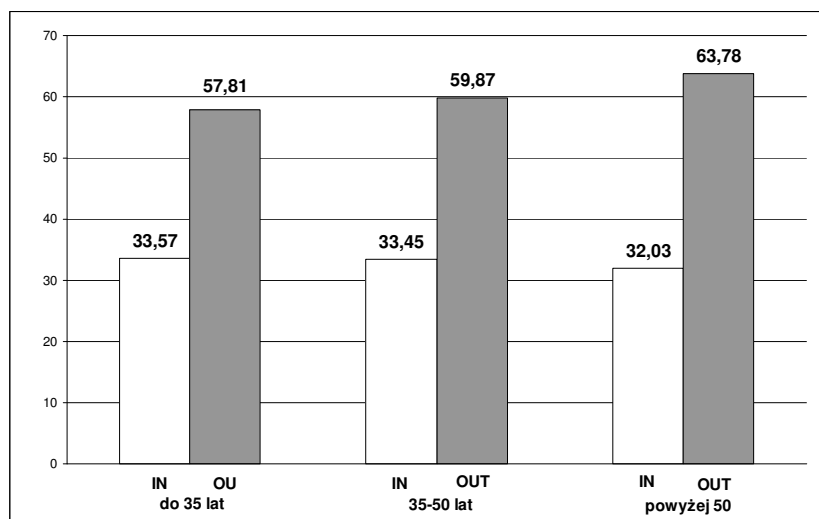
Udział w praktykach spowodował większy przyrost umiejętności związanych ze sprawnym organizowaniem lekcji a także podawaniem przykładów. Praca organizowana na lekcjach była bardziej dynamiczna, nauczyciele częściej pomagali swym wychowankom, podsumowywali zajęcia, stosując częściej aktywne formy samooceny i oceny koleżeńskiej. Uczestnicy podawali również zdecydowanie więcej przykładów, dotyczących wykonania potrawy, asortymentu, sposobu podania, itp., nawiązując do praktyk zawodowych i korzystając z większej liczby różnorodnych pomocy dydaktycznych.

Wzrost umiejętności dydaktycznych nastąpił we wszystkich obszarach lekcji. Zauważono jednak tendencję do szybszego wzrostu kompetencji dydaktycznych związanych z tzw. „tradycyjną dydaktyką” (przestrzeganie struktury, podawanie przykładów, nawiązywanie do wiedzy, itp.) anizeli kompetencji związanych z aktywizacją uczniów, nauczaniem problemowym, odwoływaniem się do emocji, uczuć, doświadczeń uczniów, zachętą do samodzielnego zdobywania wiedzy. Są to obszary, które charakteryzują się najwyższym deficytem.

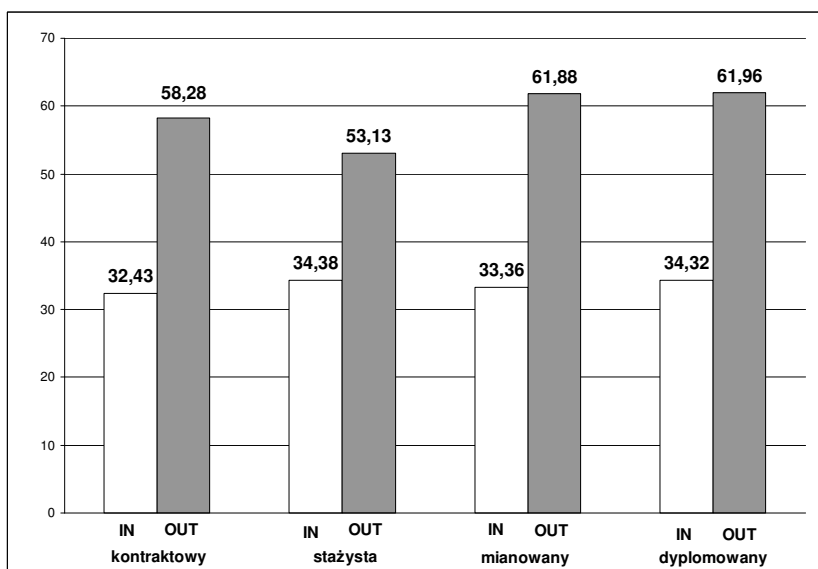
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 13. Poziom wiedzy nauczycielek/nauczycieli w zależności od wieku

Źródło: badania własne

Wykres 14. Poziom wiedzy nauczycielek/nauczycieli w zależności od ich stopnia zawodowego

Źródło: badania własne

Analizując przyrost kompetencji dydaktycznych nauczycielek/ nauczycieli, zauważono pewne różnice poziomów posegregowanych ze względu na wiek oraz stopień zawodowy badanych. Uczestniczki/uczestnicy z grupy wiekowej 50+ najbardziej podnieśli poziom swych kompetencji dydaktycznych, prezentując podczas pierwszej diagnozy najniższy poziom wiedzy i umiejętności. Największy postęp zauważono również w grupie zawodowej nauczycielek/nauczycieli mianowanych, najniższy natomiast wśród nauczycielek/nauczycieli ze stopniem zawodowym stażysty.

Doświadczenia uczestniczek/uczestników projektu związane z diagnozowaniem ich kompetencji oraz praktyką w profesjonalnych zakładach produkcyjnych, pozwoliły zweryfikować ich własne kompetencje, budząc refleksyjną postawę wobec własnego warsztatu pracy. Porównanie wiedzy i umiejętności z aktualnymi trendami, teoriami dotyczącymi nauczania zawodu wpłynęło zasadniczo na obniżenie samooceny badanych.

Parafrazując słowa Sokratesa – „Nauczycielki/Nauczyciele dowiedzieli się, czego nie wiedzą”, stąd też bardziej adekwatna niż podczas diagnozy początkowej samoocena kompetencji dydaktycznych uczestniczek/uczestników projektu.

D. Sterna wyróżnia trzy style nauczania – nadzorca, mistrz i sojusznik. Każdy z nich odnosi sukcesy dydaktyczne lecz działa innymi metodami i kształtuje innych ludzi. Wśród nauczycielek/nauczycieli biorących udział w projekcie znaleźli się przedstawiciele każdego z tych stylów, jednak zmiany jakie nastąpiły w kompetencjach dydaktycznych badanych wskazują na przesunięcie punktu ciężkości z nadzorcy – zmuszającego do nauki, do mistrza – specjalisty, autorytetu, w kierunku sojusznika – który odchodzi od tablicy, dzieli się odpowiedzialnością z uczniami, pomaga im, pozwala im i sobie robić błędy.

Opiekunowie praktyk zawodowych w zdecydowanej większości podkreślali pozytywne postawy wśród praktykantek/praktykantów. Zdecydowana ilość osób wykazywała zainteresowanie, zaangażowanie, ciekawość, chęć nauki czegoś nowego, pracowitość i odpowiedzialność. Bierność i brak zaangażowania, strach przed działaniem, arogancja stanowiły niezwykle rzadkie postawy wśród nauczycielek/nauczycieli.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Opiekujący się praktykantkami/praktykantami zwracali również uwagę na pewne bariery w prawidłowym przebiegu staży, upatrując ich przede wszystkim w nieadekwatnym zrozumieniu założeń praktyki przez nauczycielki/nauczycieli, spodziewających się kursu kulinarnego.

Pierwszy dzień praktyk to dla uczestniczek/uczestników Projektu swoista mieszanka emocji – od ciekawości, przez strach i zwątpienie we własne kompetencje, aż po przerażenie. Potem było zdecydowanie łatwiej w szczególności tym osobom, które nie miały barier komunikacyjnych – a to zdaniem opiekunów zdecydowana większość nauczycielek/nauczycieli.

Trudności jakie napotykali praktykantki/praktykanci były trojakiemu rodzaju: brak wiedzy i umiejętności, postawy oraz utrudnienia wynikające ze specyfiki pracy w zakładzie mięsnym lub kuchni restauracyjnej/hotelowej, czyli tempo pracy, podział obowiązków i czas pracy. Opiekunowie często podkreślali silną koncentrację, opanowanie i ambicje osób starszych i energię, ciekawość, czasem nerwowość osób młodszych oraz większe zaangażowanie wśród kobiet niż mężczyzn.

Wspomnienia, refleksje opiekunów praktyk na temat własnej edukacji oraz przemian jakie następują i jakie powinny nastąpić to cenny materiał dla uczestniczek/uczestników Projektu, mogący wskazać kierunek dalszych działań. Wśród najczęściej wymienianych przez opiekunów cech idealnego nauczyciela znalazły się: konsekwencja, praktyka, pasja, wiarygodność, dialog, dyskusja, wsparcie, partnerstwo, kreacja, doświadczenie, fachowość. Zdaniem mistrzów, taki nauczyciel jest w stanie wykształcić idealnego absolwenta – ich przyszłego pracownika. Umiejętnościami, cechami i postawami jakie cenią oni wśród swoich pracowników są: chęć uczenia się, komunikatywność, siła fizyczna i psychiczna, samodzielność w myśleniu i działaniu, pracowitość i pasja do zawodu.

Wszyscy opiekunowie stwierdzają, iż praktyki nauczycielek/nauczycieli zmieniły ich postawę wobec warsztatu pracy, uczniów, samych siebie, zbudowały świadomość potrzeby ciągłego doskonalenia i wszyscy zgodnie podkreślają jak „ważna jest systematyczność praktyk zawodowych dla nauczycieli”.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Analiza poszczególnych kategorii umiejętności i wiedzy dydaktycznej uczestniczek/uczestników projektu przed rozpoczęciem i po zakończeniu praktyk zawodowych oraz wywiady z opiekunami praktyk wskazują, iż nauczycielki/nauczyciele znajdują się w momencie „przejścia”. Stają się mistrzami i sojusznikami swych podopiecznych, coraz częściej pracują metodami aktywnymi, nie bojąc się rozmawiać, pytać, dyskutować, wyrabiając zaangażowanie i pasję do zawodu, budując w ten sposób przekonanie, że dalsze doskonalenie w tak obranym kierunku jest słuszne i stanowi kolejny argument, iż kształcenie w zakresie aktywnych metod nauczania, skutecznej komunikacji, zasad motywacji jest konieczne i możliwe.

Podstawowe rekomendacje, wynikające z analizy wszystkich zgromadzonych danych, to przede wszystkim konieczność dalszego doskonalenia praktycznych umiejętności w realnych warunkach pracy zawodu. Pozwala to weryfikować własne kompetencje, aktualizować wiedzę oraz budować świadomość i odpowiednią postawę wobec nauczanego przedmiotu, uczniów oraz idei doskonalenia się. Dydaktyka to intensywnie rozwijający się obszar pedagogiki, jednak aktualizacja wiedzy w tym zakresie to jedynie początek na drodze doskonalenia warsztatu pracy nauczyciela zawodu. Konieczne jest nabywanie nowych umiejętności, zarówno podczas celowo organizowanych warsztatów, np.: z zakresu aktywnych metod nauczania, sposobów motywowania uczniów do nauki, wpływu ukrytego programu szkoły na pracę uczniów, jak i codziennej pracy nad własnymi deficytami. Praca nad swoim własnym warsztatem jest niezwykle trudna – wymaga determinacji, konsekwencji i odwagi. Jest jednak dla nauczycielek/nauczycieli kończących projekt tym łatwiejsza, iż znają już mocne i słabe strony swych kompetencji. Analiza licznie ukazujących się pozycji literaturowych z obszaru dydaktyki pozwoli na odpowiedni, indywidualny dobór metod i technik dalszego doskonalenia każdemu z nauczycielek/nauczycieli, którzy podejmą to wyzwanie.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Literatura

- Bednarkowa W. (2000). *O! stoń przed stopniami. Ostoń przed stopniami! O szkolnym ocenianiu*. Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków.
- Dylak S. (2000). *Nauczycielskie ideologie pedagogiczne a kształcenie nauczycieli*, w: *Pedagogika w pokoju nauczycielskim*, red. K. Kruszewski, WSiP, Warszawa.
- Dzierzgowska J. (2005). *Jak uczyć metodami aktywnymi?*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa.
- Komar W. (2000). *Współczesność i nauczyciel – perspektywy edukacji bez dogmatów?*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa.
- Sterna D. (2006). *Ocenianie kształtujące w praktyce*. Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa.